

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

DPT: 2514 – ÖİK: 532

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA
Mayıs 2000

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRİOĞLU
Müsteşar

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

1. GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç.....	1
1.2 Yöntem.....	1
1.3 Tanım.....	1
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR.....	2
2.1 Mevcut Durum.....	2
2.1.1 Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	5
2.1.2 Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	7
2.1.2.1 Kurumsal ve Yasal Çerçeve.....	7
2.1.2.2 Ülkeler ve Sektörler İtibariyle Gelişmeler.....	9
2.1.2.3 Sorunlar.....	11
2.1.2.4 Avantajlar.....	11
2.1.2.5 Uluslararası Kuruluşlar ve Programlar.....	12
3. KISA VE UZUN VADEDE ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR VE HEDEFLER.....	14
4. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞILABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER.....	19
4.1 Yapılması Gereken Yasal Düzenlemeler.....	19
4.2 Mevcut Kurumlarda Yapılması Gereken Düzenlemeler...	21
5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	21

KAYNAKÇA	25
----------------	----

TABLolar

Sayfa No:

Tablo 2.1 Yatırım İklimi ile İlgili Ulusal Düzenlemeler (Sayı)	4
Tablo 2.2 Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Net Uzun Dönem Ulusallararası Finansman Akışları (Milyar Dolar)	4
Tablo 2.3 Yıllar İtibariyle Yabancı Yatırım İzin ve Girişleri (Milyon Dolar)	10
Tablo 2.4 Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (Milyon Dolar)	10
Tablo 2.5 Verilen İzinlerin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	11

EK TABLolar

Tablo 1. 1980-1999 Yıllarında İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon Dolar)	26
Tablo 2. İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)	27
Tablo 3. İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	28
Tablo 4. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri / GSYİH Oranı	29

ISBN 975 – 19 – 2502 - 9 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 800 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU
ÜYELERİ

BAŞKAN: Dr. Abdurrahman ARIMAN Yabancı Sermaye Derneği

RAPORTÖR: Harika COŞKUNOĞLU Hazine Müsteşarlığı
Ahmet Sabri EROĞLU Devlet Planlama Teşkilatı

KOORDİNATÖRLER: Ahmet Sabri EROĞLU Devlet Planlama Teşkilatı
Uluç AYSUN Devlet Planlama Teşkilatı

ÜYELER: Dr. Neşe ALGAN Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F.
Dr. Harun BAL Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F.
Rıfat ERTEN A.Ü. Hukuk Fakültesi
Mehmet HARMANCI T. Kalkınma Bankası A.Ş.
Gülay TUNCEL T. Gübre Sanayi A.Ş.
Prof. Dr. Muammer YAYLALI Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F.
Nihal İNAĞ T.C.Merkez Bankası
Serpil YÜCESOY KOSGEB
Seval ÇAPOĞLU Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Dr. Mehmet AKYOL Devlet İstatistik Enstitüsü
İbrahim ÇANAKCI Devlet Planlama Teşkilatı
Vildan BURHAN Devlet Planlama Teşkilatı
Murat ATLAMAZ Devlet Planlama Teşkilatı
Uluç AYSUN Devlet Planlama Teşkilatı

1. GİRİŞ

Bu rapor, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde oluşturulan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları¹ Özel İhtisas Komisyonu'nun Aralık 1999 – Şubat 2000 tarihleri arasında yapmış olduğu çalışmalar sonucunda hazırlanmıştır.

1.1 Amaç

Raporun amacı, son yıllarda büyük bir gelişme gösteren doğrudan yabancı yatırımların dünyadaki durumunu irdelemek, Türkiye'nin cezbetmesi gereken ölçüde yatırım girişi sağlayamadığı gerçeğinden hareketle, bu yetersizliğin nedenlerini araştırmak, yeterli ölçüde yabancı yatırım çekilebilmesi için alınması gereken tedbirleri ve kısa ve uzun vadede ulaşılabilecek hedefleri ortaya koymaktır.

1.2 Yöntem

Komisyon, bu amacı gerçekleştirmek üzere, sektörün özel durumunu göz önüne alarak, özel ihtisas komisyonlarının genel çalışma ve raporlama formatında değişiklik yapma ihtiyacı duymuş ve

- a. mevcut durum ve sorunlar,
- b. kısa ve uzun vadede ulaşılmak istenen amaçlar ve hedefler ve
- c. öngörülen amaçlara ulaşmak üzere yapılması gereken yasal ve kurumsal düzenlemeler

konularında gerekli çalışmaları yapmak üzere üç çalışma grubu oluşturmuştur.

Komisyon, raporun esas itibariyle VIII. Beş Yıllık Plan için bilgi sağlaması hedefine yönelik olarak, kısa ve öz olmasını sağlamaya çalışmış, bunu yaparken, özel ihtisas komisyon raporlarının aynı zamanda uzun dönem stratejilerinin belirlenmesinde bir Türkiye envanteri oluşturmaları amacından da uzaklaşmamaya özen göstermiştir.

1.3 Tanım

Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya bir kaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır.

¹ Raporda bundan böyle, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları yerine, hemen tüm dillerde kullanıldığı şekliyle uyum sağlamak amacıyla, Doğrudan Yabancı Yatırımlar kullanılacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, 1970’li ve 1980’li yıllarda daha çok sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiş, 1990’lı yıllarla birlikte, giderek artan oranlarda gelişmekte olan ülkelere de gitmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinin başında, 1980’lerin sonunda yaşanan borç kriz gelmektedir. Devletler arasında ya da uluslararası finans kurumlarıyla devletler arasında varolan borç-alacak ilişkilerinin bir tıkanma noktasına gelmesi ve borç alan ülkelerin birçoğunun aldıkları borçların anaparalarını değil, faizlerini dahi ödeyemez duruma düşmeleri sonucu, özellikle gelişmekte olan ülkelere akmayan doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmeye başlanmış, bunun sonucunda, 1990’ların başında dünya toplam yatırım hacmi içinde yüzde 20’den az bir paya sahip bulunan gelişmekte olan ülkelere giden yatırımlar artarak, 1990’ların ortalarında yüzde 40’lar seviyesine yükselmiştir.

1990’ların başında ulaştığı 1 milyar dolarlık yıllık doğrudan yabancı yatırım hacmi ile, kişi başına doğrudan yabancı yatırım hacmi açısından gelişmekte olan ülkeler arasında en ön sırada yer alan Türkiye, bu seviyeyi muhafaza edememiş ve 1990’ların sonlarında çok gerilere düşerek, 1998’de dünyada 52inci sırada yer almıştır. Bu rapor, mevcut durumu tespit etmeyi, bu durumun nedenlerini ve çözüm yollarını araştırmayı ve öngörülen hedeflere ulaşabilmek için yapılması gereken yasal ve kurumsal düzenlemelerin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Mevcut Durum

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma öncelikleri, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin başarılmasını, yatırımların artırılmasını, dünya pazarlarında ihracat gücünün artırılmasını, daha fazla ve daha iyi istihdam fırsatlarının yaratılmasını, teknolojik gelişmenin güçlendirilmesini ve gelecek nesiller için çevrenin korunmasını içermektedir. Dünya ekonomisindeki serbestleşme ve küreselleşme eğilimleri, gelişmekte olan ülkelerin bu hedefleri başarısında kendi kaynaklarını ve kapasitelerini geliştirmesi için baskı yapmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarının finansmanında var olan yapısal darboğazlar ve bunun hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan sermaye birikimi yetersizliği karşısında tek alternatif dış finansmanlardır. Gelişmekte olan ülkeler için dış finansman kaynakları geleneksel ve alternatif dış finansmanlar olarak sınıflandırılabilir. Geleneksel dış finansmanlar; uluslararası çok taraflı mali kurumlar finansmanları, devletlerarası finansmanlar ve uluslararası ticari banka kredilerini kapsarken, alternatif dış finansmanlar; doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası portföy yatırımları olmak üzere tüm diğer özel kaynaklı finansmanları içermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla

bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen ulusötesi şirketler tarafından yapılırlar. Bu işletmelerin üretim faaliyetleri üç grupta toplanabilir:²

1. Geriye bağımlı üretim faaliyetleri: Daha çok doğal kaynakları işletmek için kurulurlar. Özelliklerine göre kendi sanayi üretimleri veya dünya pazarları için gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyetinde bulunurlar (petrol ve maden işletmeciliği gibi).
2. İleriye bağımlı üretim faaliyetleri: Bunlar ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek, ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapma zorunluluğunda olan şirketlerdir.
3. Yatay bağımlı üretim faaliyetleri: En yaygın biçimdir. Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım (know-how) ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır. Çoğu zaman oligopolistik bir yapıya sahip bulunan ve yatırımlarıyla yabancı ülkelerdeki nispi olarak düşük maliyetli üretim faktörleri ve pazar olanaklarından yararlanmaya çalışan bu şirketlerin amacı, karlarını dünya ölçeğinde maksimize etmektir.

Ulusötesi şirketlerin yaptığı doğrudan yabancı yatırımlara karşı gelişmekte olan ülkelerde var olan yaklaşımlar geçmişten günümüze uzanan tarihsel süreç içerisinde büyük dönüşümler yaşamıştır. Özellikle yakın tarih olarak nitelendirilen ve II. Dünya Savaşından Doğu Bloku'nun çözüldüğü 1989 yılına kadar ki yıllar ilginç özellikler göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli olgu, bu yıllar boyunca zaman zaman ülkeler bazında değişimler yaşanmışsa da genel olarak uluslararası yatırımcılara ve bunların yaptığı yatırımlara karşı büyük bir şüphenin varlığıdır. Bu yıllar boyunca gelişmiş ülkelerin hemen hemen tamamında doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için propoganda ve teşvikler yolu ile bir hayli çabalar sarfedilirken, doğrudan yabancı yatırımlara çok fazla ihtiyaç duyulan gelişmekte olan ülkelerde şüphe ile yaklaşılmış; yabancı yatırımların ülke egemenliklerini tehlikeye sokacağı, orta ve uzun vadede gelirden daha çok döviz çıkışına yol açtığı ve dolayısıyla sömürgeciliğin bir aracı olduğu, yeterli önlem alınmadığında yerli firmaların yerini alacağı, kısaca çok katı kısıtlamalarla izin verilebilecek bir olanak olduğu düşünülmüştür.³ Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin çok büyük bir kısmı bu önemli dış finansman kaynağından yeterince yararlanamamıştır.

Ancak, tarihsel süreçte gelişmekte olan ülkelerin, doğrudan yabancı yatırımlara bakışı yadsınamaz ölçüde değişim göstermiş ve gelişmekte olan ülkelerin çok büyük çoğunluğu, doğrudan yabancı yatırımları sömürgeciliğin bir aracı olarak görmekten vazgeçmiştir. Günümüzde “dış yardım/kredi mi?” yoksa “doğrudan yabancı yatırımlar mı?” tercih edilmelidir sorusunda tercih, doğrudan yabancı yatırımlar lehinde olmaktadır. Daha da ötesi, eski Doğu Bloku ülkelerinin de devreye girmesiyle birlikte

² Alpar, 1985, s.89

³ Ryrie, 1987, s.127

gelişmekte olan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımları kendilerine çekebilmek için bir yarış başlamıştır. Nitekim, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 1990'lı yıllarda giderek artan sayıda ülke ulusal yatırım iklimi ile ilgili düzenlemelerde değişikliklere giderken (toplam 750 adet), bu değişikliklerin yüzde 94,2'si doğrudan yabancı yatırımların (DYY) lehine olmuştur. Sadece yüzde 5,8'lik bir kısım düzenlemeler doğrudan yabancı yatırımların daha az lehinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.1: Yatırım İklimi ile İlgili Ulusal Düzenlemeler (Sayı)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Yatırım İkliminde Değişim Yapan Ülke Sayısı	35	43	57	49	64	65	76
Düzenleyici Değişiklik Sayısı	82	79	102	110	112	114	151
DYY'ın Çok Lehinde Olanların Sayısı	80	79	101	108	106	98	135
DYY'ın Daha Az Lehinde Olanların Sayısı	2	-	1	2	6	16	16

Kaynak: World Investment Report 1998, United Nations Publications, s.15

Doğrudan yabancı yatırımlar konusunda var olan tereddütler tamamen ortadan kalkmamakla beraber bu konudaki tepkiler giderek daha marjinal bir hal almıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışı 1990'lı yıllarda önemli bir genişleme süreci yaşamıştır.

Tablo 2.2: Gelişmekte Olan Ünelere Yönelik Net Uzun Dönem Uluslararası Finansman Akışları (Milyar Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*
Toplam Net Akışlar	100,0	123,1	152,3	220,2	223,6	254,9	308,1	338,1	275,0
+Resmi kalk.Finans.	56,9	62,6	54,0	53,3	45,5	53,4	32,2	39,1	47,9
+Toplam Özel Finans.	43,9	60,5	98,3	167,0	178,1	201,5	275,9	299,0	227,1
-U. Sermaye Piyasaları	19,4	26,2	52,2	100,0	89,6	96,1	149,5	135,5	72,1
Özel Borçlanmalar	15,7	18,6	38,1	49,0	54,5	60,0	100,3	105,3	58,0
Bankalar	3,2	4,8	16,3	3,3	13,6	32,4	43,7	60,1	25,1
Tahvil İhracı	1,2	10,8	11,1	37,0	36,7	26,6	53,5	42,6	30,2
Diğer	11,4	3,0	10,7	8,6	3,7	1,0	3,0	2,6	2,7
Portföy Yatırımları	3,7	7,6	14,1	51,0	35,2	36,1	49,2	30,2	14,1
-Doğ.Yabancı Yatırımlar	24,5	34,4	46,1	67,0	88,5	105,4	126,4	163,4	155,0

Kaynak : Global Development Finance 1999, Volume 1.

(*) Tahmin.

Tablo 2.2'den görüleceği üzere 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası finansmanların hacmi hızla artarken, aynı zamanda yapısal bir değişime de uğramıştır. Bu değişim, finansmanların şekli ile ilgili olup, resmi finansmanlar yerini özel finansmanlara terketmektedir. Nitekim, son yıllardaki gelişmeler dikkate alındığında, 1990'lı yılların genel karakteristiğinin; gelişmekte olan ülkelere yönelik özel sermaye (doğrudan yabancı yatırımlar dahil) akışlarında hızlı bir büyüme ve resmi kalkınma finansmanlarında bir duraklama olmasıdır. Bunun sonucunda resmi

kalkınma finansmanlarının toplam uluslararası finansmanlar içindeki payı sürekli azalmış ve 1990 yılındaki yüzde 56,5'den 1996 yılında yüzde 10,5'e kadar gerileme göstermiştir. Güney Doğu Asya ülkelerindeki kriz döneminde önemli ölçüde artmasına rağmen, resmi finansmanların uluslararası finansmanlar içindeki payı, 1998 yılı itibariyle sadece yüzde 17,4 dolayında kalmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili önemli gelişmelerden bir tanesi de yabancı yatırımcıların yatırım yeri tercihleri ile ilgili olarak hızlı gelişmelerin ve değişmelerin sözkonusu olmasıdır. Elbette, tıpkı yerli yatırımcılar gibi ekonomik ve politik faktörlerden etkilenen uluslararası yatırımcıların yer seçiminde nisbi maliyetler önemli bir yer oynamaya devam etmekte, ancak bazı faktörlerin önemi de azalmaktadır. Örneğin, nisbi olarak ucuz işçilik maliyetleri önemini giderek kaybetmektedir. Toplam maliyetler içinde işçilik maliyetinin yüzde 10-15 gibi düşük seviyesi bunu teşvik etmektedir.

Buna karşın üst düzey yöneticilerin gelişmiş ülkelerdeki maliyetlerinin hızlı artışı, uluslararası yatırımcıların iyi eğitilmiş insan gücüne sahip gelişmekte olan ülkeleri tercih etmesine neden olmaktadır. Ulusötesi şirketler, dünya çapındaki rekabetin hızla arttığı ve ürün geliştirilmesinde hizmet kalitesinin ön plana çıktığı bir ortamda, eğitilmiş ve yüksek becerili işgücüne sahip ülkeleri tercihe yönelmişlerdir.

Ülke riskinin önemi ise yatırım yapılacak ülkenin seçimini belirleyen önemli bir diğer faktördür. Geçmiş tecrübeler hem uluslararası yatırımcıları hem de akademik çevreleri risk analizlerine yöneltmiştir. Ancak, ulusötesi şirket-risk faktörü üzerine yapılan çalışmalar, getiri oranının düzeyi yeterli olduğunda uluslararası şirketlerin riskten kaçmadığına işaret etmektedir.

Yabancı yatırımcının bir ilgi alanı da gideceği ülkede var olan yabancı yatırım hacmi ve iş kollarıdır. Bunu işletme ortamı açısından başarılı çalışıp çalışmadıklarını tespit için izlemektedirler. Yabancı yatırımcıyı motive eden diğer faktörler ise, taşınabilirlik, enerji, iletişim, ve sanayileşmede ulaşılan aşama gibi altyapı kalitesidir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ulusötesi şirketler ülkelerin hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, ulusötesi şirketlerin amacı ile evsahibi ülkenin amaçları birbirinden ayrılmaktadır. Ulusötesi şirketler kendi rekabet güçlerini artırmaya çalışırken, evsahibi ülkeler kendi ulusal gelişmelerini gözetmektedirler. Ancak, yeni dünya düzeninde ulusötesi şirketlerin mülkiyet avantajları da değişmektedir. Lojistik ve pazar talepleri ile uyumlu hızlı buluşlar ve yeni teknolojilerin yayılması eskiye göre daha önemli hale gelmiştir. Bundan dolayı, ulusötesi şirketler, buluşlar ve teknik değişiklikleri daha iyi yönetebilmek için, sunucular, alıcılar ve rakipler ile ilişkilerini değiştirmek durumundadır. Bunu gerçekleştirmek için de bilim, teknoloji, bilgi kurumları ile daha yakın ilişki içinde bulunmaları gerektiğine inanmaktadırlar. Ulusötesi şirketler, teknolojinin ve ustalığın değişik ülkelere yayılmasını sağlamak için, sürekli yatırımları davet eden yeni bölgelere girmektedirler.

2.1.1.Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Günümüzde dünyada meydana gelen siyasal değişiklikler ile birlikte yabancı yatırımların yönünde değişikliğe uğramıştır. Başta dağılan Doğu Bloku ülkeleri ile kıta Çin olmak üzere siyasal ve ekonomik rejimleri farklı ülkeler yabancı yatırımlar için yeni alanları oluşturmaktadır. Çin, ucuz, yoğun ve nitelikli işgücü ile doğrudan yabancı yatırımları cezbeden ve faydalanan en önemli ülkelerden biri olmuştur.

Dünyada doğrudan yabancı yatırımlar; 1996 yılında 359 milyar Dolar, 1997 yılında 464 milyar Dolar ve 1998 yılında ise 644 milyar Dolara ulaşmıştır.⁴

Doğrudan yabancı yatırımların büyüme oranı ise; 1986-1990 yılları arasında ortalama yüzde 24,3, 1991-1995 yılları arasında ortalama yüzde 19,6, 1996 yılında yüzde 9,1, 1997 yılında yüzde 29,4 ve 1998 yılında yüzde 38,7'ye ulaşmıştır.

Dünyada global olarak, doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımında, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörü yükselme göstermiştir. Yaklaşık on yıllık bir değerlendirme yapılacak olursa; gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların payı 1988 ve 1997 yıllarında sırasıyla imalat sanayinde yüzde 37,5 ve yüzde 35,4, hizmetler sektöründe yüzde 42,9 ve yüzde 53 olurken, gelişmekte olan ülkelerde bu paylar imalat sanayinde yüzde 66,8 ve yüzde 50,1, hizmetler sektöründe ise yüzde 25 ve yüzde 41,3 olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, her iki ülke grubunda da hizmetler sektöründe önemli gelişmeler olduğu, buna karşılık imalat sanayi gelişmiş ülkelerde payını korurken gelişmekte olan ülkelerde önemli ölçüde düşüş kaydetmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerdeki durumuna bakıldığında; A.B.D. 1997 yılında 109 milyar Dolar ve 1998 yılında 193 milyar Dolar ile ilk sırayı almaktadır. A.B.D.'yi 1998 yılında 63 milyar Dolar ile İngiltere izlemektedir. Avrupa Birliği'nin payına düşen ise 1997 yılında 126 milyar Dolar ve 1998 yılında ise 230 milyar Dolar olmuştur. Gelişmiş ülkeler içinde önemli bir yeri olan Japonya'da doğrudan yabancı yatırımlar 1997 yılından bir farklılık göstermeyerek yaklaşık 3,2 milyar Dolar civarında gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkeleri ele aldığımızda, 13 yıldır ilk defa, 1998 yılında, doğrudan yabancı yatırımlarda yüzde 4 bir azalma meydana gelmiş ve 166 milyar Dolar olmuştur. Azalmanın en büyük nedeni Asya'nın gelişmekte olan ülkelerindeki (Endonezya, Tayvan Çin bölgesi ve Hong Kong Çin) 11,5 milyar Dolar tutarındaki düşüştür.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Asya ve Pasifik ülkelerine bakıldığında, 1997 yılında elde edilen 96 milyar Dolar, 1998 yılında yüzde 11'lik bir azalışla 85 milyar Dolar'a düşmüştür. Daha önce de belirtildiği üzere düşüşün nedeni üç ülkedir (Endonezya, Tayvan Çin Bölgesi, Hong Kong Çin). Bu üç ülkedeki düşüşün başlıca nedeni yerel ekonomilerindeki yavaşlamadır. Buna ilave olarak bölgesel ekonominin yaşadığı kriz ise bu keskin düşüşü hızlandırmıştır. Çin, 1997 yılında 45 milyar Dolar

⁴ UNCTAD, World Investment Report 1999 (Bu bölümdeki verilerin tamamı bu kaynaktan alınmıştır.)

ve 1998 yılında 44 milyar Dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi ile ülke olarak yalnızca bölgesinde değil, gelişmekte olan ülkeler içinde de birinci sırayı almaktadır. Çin'in dışında ülkeler gruplar halinde değerlendirilmiştir. Doğu Asya (Hong Kong, Çin, Kore Cumhuriyeti ve Tayvan Çin Bölgesi) 1998 yılında 5 milyar Dolar civarında, ASEAN10 (Kamboçya, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam, Myanmar, Lao Demokratik Halk Cum. ve Brunei Darussalam) 1998 yılında toplam 17 milyar Dolar civarında yabancı yatırım almışlardır. Güney Asya (Bangladeş, Hindistan, Nepal, Pakistan ve Srilanka)'ya bakıldığında, her ne kadar bu grubun finansal krizden önemli ölçüde etkilenmediği görülse de, 1997 yılındaki 4,6 milyar Dolar tutarındaki yabancı yatırıma karşılık, 1998 yılında yaklaşık 4 milyar Dolar yabancı yatırım almışlardır. Bu bölgede, 1998 yılında, yalnız Bangladeş, özellikle enerji sektöründeki yabancı yatırım girişi ile hızlı bir büyüme yaşamıştır. Güney Asya gibi, Batı Asya da (Bahreyn, Kıbrıs, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen)'da doğrudan yabancı yatırımlardan yaklaşık 4.6 milyar Dolar civarında pay almışlardır. Orta Asya ve Pasifik'in payı ise son derece düşük düzeyde kalmıştır.

Afrika kıtasına bakıldığında, 1997 yılında 1,7 milyar Dolar ile Güney Afrika Cumhuriyeti ilk sırayı alırken, 1998 yılında 1,5 milyar Dolar ile Nijerya birinci sıraya oturmuştur. Mısır ve Fas bu ülkeleri takip etmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1998 yılında farkedilir bir azalma meydana gelmiştir. 1998 yılında Mısır ve Nijerya en çok doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeler olmuşlardır. Mısır'da doğrudan yabancı yatırımlar 1998 yılında 1.1 milyar Dolara ulaşmıştır. 33 Az Gelişmiş Afrika ülkesinde ise doğrudan yabancı yatırımlar 2.2 milyar Dolar' a yükselmesine rağmen hala son derece düşük seviyelerde kalmıştır.

Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde, 1997 yılında 68 milyar Dolar civarında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar 1998 yılında yükselmeye devam ederek 71 milyar Dolara ulaşmıştır. Bu bölgede Brezilya, 1998 yılında 29 milyar Dolar ile ilk sırayı alırken Meksika yaklaşık 10 milyar Dolar ile ikinci sırada yer almıştır. Arjantin, Şili, Venezuela ve Kolombiya ise diğer önemli yatırım çeken ülkeler olmuşlardır.

Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Romanya, Macaristan, Litvanya, Hırvatistan, Ukranya, Estonya, Slovakya, Bulgaristan, Letonya, Slovenya, Beyaz Rusya, Makedonya, Moldova, Arnavutluk ve Bosna- Hersek) 1998 yılında toplam olarak 19 milyar Dolar civarında yabancı yatırım çekmişlerdir. Rusya Federasyonu'ndaki yabancı yatırım, 1997 yılında 6 milyar Dolar iken, 1998 yılında 2 milyar Dolara düşmüştür. Bu düşüş yaşanan krizden dolayı yatırımcıların, Rusya ekonomisine güvenlerinin sarsılması ve yatırım planlarının askıya alınmasından kaynaklanmaktadır. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, Rusya Federasyonu'nun yanında 1998 yılında yabancı yatırım çeken önemli ülkeler olmuşlardır. Polonya'da 1998 yılında yabancı yatırımlardaki artış, 1997 yılına göre yüzde 5 olsa da yabancı yatırım taahhütlerinin yüzde 50'den fazla artmış olması, gelecekte yabancı yatırım trendinde bir yükselme olacağını

göstergesidir. Uygulanan özelleştirme programlarının katkısı ile Macaristan ve Romanya’da doğrudan yabancı yatırım girişinde belirgin bir yükselme olmuştur.

2.1.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

2.1.2.1. Kurumsal ve Yasal Çerçeve

1954’de 6224 sayılı Kanun ile dönemin en liberal Yabancı Sermaye Kanununu uygulamaya koyan Türkiye, 1980 ‘li yıllarda başlayan liberalizasyon politikaları ve kambiyo mevzuatında yapılan değişiklikler ile birlikte yürürlüğe konulan Yabancı Sermaye çerçeve kararları dikkate alındığında, bu alanda en liberal mevzuata sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

“24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri” kapsamında uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. 8/168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” 25.1.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuş, daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlanmıştır. 17.7.1991 tarih ve 436 sayılı Kararname ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 9.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarının kurulması sonucunda Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir.

1980 yılından itibaren, çerçeve kararları 1986 ve 1992 yıllarında iki kez değiştirilmiştir. İzleyen dönemde de liberalleşme sürecine devam edilmiş ve önemli değişiklikler getiren son düzenleme 7.6.1995 tarihinde yürürlüğe konulan 95/ 6990 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” ile yapılmıştır.

Bu düzenlemeler sonucunda varılan noktada, yabancı yatırımcılar tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türk özel sektörüne açık her alanda, her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabilmektedirler.

Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde;

-Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılar ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.

-Yabancı ortak payına ait kısıtlama bulunmamaktadır.

-Yabancı sermaye olarak getirilen dövizler, Türk Lirasına çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmektedir.

-Kar payı, royalti, tasfiye payı, v.b. gibi kazançlar serbestçe ülke dışına transfer edilebilmektedir.

-Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmektedir.

-Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmektedir.

-Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu bulunmamaktadır.

Türkiye, 57 ülke ile “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması”nı imzalamış ve bunlardan 36 tanesi yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Yürürlüğe giren anlaşmaların yapıldığı ülkeler; A.B.D., Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bangladeş, Beyaz Rusya, Belçika-Lüksemburg, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Endonezya, Estonya, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Kuveyt, Macaristan, Makedonya, Moldova, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Romanya, Tacikistan, Tunus, Türkmenistan ve Ukrayna’dır.

Ayrıca, 42 ülke ile 'Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması' imzalanmıştır. Bu ülkeler ise; Avusturya, Norveç, Güney Kore, Ürdün, S.Arabistan, Tunus, Romanya, Hollanda, Pakistan, İngiltere, Finlandiya, K.K.T.C., Fransa, Almanya, İsveç, Belçika, Danimarka, İtalya, Japonya, B.A.E., Macaristan, Kazakistan, Makedonya, Arnavutluk, Cezayir, Moğolistan, Çin, Hindistan, Malezya, Mısır, Polonya, Türkmenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Özbekistan, A.B.D., Beyaz Rusya, Ukrayna, İsrail, Slovakya, Kuveyt ve Rusya’dır.

2.1.2.2. Ülkeler ve Sektörler İtibariyle Gelişmeler

Kalkınma için gerekli sermaye birikimini yurt içi kaynakların yetersizliği nedeniyle dış borçlanma ve yabancı sermaye girişi ile sağlamaya çalışan Türkiye’de 1980 yılına kadar kayda değer bir artış gösteremeyen yabancı sermaye izinleri, 1980’de 97 milyon Dolardan, 1981’de 337 milyon Dolara yükselerek büyük bir sıçrama kaydetmiştir. İkinci büyük sıçrama , 1986 ‘da yapılan mevzuat değişikliği ile gerçekleşmiş ve 1986 yılında 364 milyon Dolar olan yabancı sermaye izinleri, 1987’de 655 milyon Dolara çıkmıştır. 1992 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile ilk kez 2 milyar Dolar sınırı aşılmış ve nihayet 1995 yılında 3 milyar Dolar sınırına gelinmiştir. 1997-1999 döneminde ortalama 1,7 milyar dolar tutarında izinlerle 1999 yılı sonuna kadar verilen izinlerin toplamı 25.6 milyar Dolara ulaşmıştır.

Fiili giriş bazında ise ülkemize gelen uluslararası doğrudan yabancı yatırım, 1980 yılında 35 milyon Dolar iken, 1990 yılında yaklaşık olarak 1 milyar Dolara ulaşmıştır. 1990’lı yıllarda Türkiye’ye gelen yabancı sermaye yıllık ortalama 1 milyar Dolar civarında seyretmektedir.

1999 yılı sonu itibariyle, Türkiye’de faaliyette bulunan toplam sermayesi 823,2 trilyon TL olan mevcut 4950 adet yabancı sermayeli şirketin yüzde 46,1’i imalat sanayi, yüzde 52,5’i hizmetler, yüzde 0,3’ü tarım ve yüzde 1’i ise madencilik sektöründe faaliyet göstermektedir.

Verilen doğrudan yabancı yatırım izinlerinde, 1997 yılında imalat sanayi yüzde 52, hizmetler yüzde 45,7, madencilik yüzde 1,6 ve tarım yüzde 0,7 oranında pay

alırken, 1998 yılında imalat sanayi yüzde 62,4, hizmetler yüzde 36,8, madencilik yüzde 0,8 ve tarım sektörü yüzde 0,4 oranında pay almışlardır.

1999 yılında ise, imalat sanayi ve hizmetler sırasıyla yüzde 66 ve yüzde 32.5 ile en fazla izin verilen sektörler olmaya devam etmişlerdir. Tarım ve madencilik sektörleri ise verilen izinler itibariyle önemli bir gelişme kaydetmemişlerdir.

Bu gelişmeler sonucunda, 1997-1999 döneminde izin verilen yabancı sermayenin sektörel dağılımı içinde imalat sektörünün payında bir artış, hizmetler sektörünün payında ise bir azalış olmuştur.

İstanbul Sanayi Odası tarafından yayınlanan “ Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” adlı raporda (1998) yer alan 500 büyük firmadan 139 adedi yabancı sermayeli firmadır ve bunların 20 adedi yüzde yüz yabancı sermayeli kuruluşken, 42 adedinde ise yabancı sermaye oranı yüzde 50'den fazladır.

Tablo 2.3: Yıllar İtibariyle Yabancı Yatırım İzin ve Girişleri (Milyon Dolar)

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE	FİRMA SAYISI	FİİLİ GİRİŞ
1990	1.861,16	1.856	1005
1991	1.967,26	2.123	1041
1992	1.819,00	2.330	1242
1993	2.063,39	2.554	1016
1994	1.477,61	2.830	830
1995	2.938,32	3.161	1127
1996(*)	3.836,50	3.582	964
1997	1.678,21	4.068	1032
1998	1.646,77	4.533	976
1999 (**)	1.700,52	4.950	574
Toplam	20.988,74		9807

(*) 1996 yılında verilen yabancı sermaye rakamı, Fransızların İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2.3 milyar \$'lık izni de içermektedir.

(**) Fiili girişler Eylül ayı itibariyle

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı,Yabancı Sermaye Raporu,Ocak 2000

1998 ve 1999 yıllarında verilen yabancı yatırım izinleri imalat sanayinde; özellikle taşıt araçları imalat sanayi, lastik ve plastik sanayi, taşıt araçları yan sanayi, elektrikli makina sanayi, ilaç sanayi, gıda sanayi, çimento sanayi, elektronik sanayi, hazır giyim sanayi ve çimento sanayinde, hizmetler sektöründe ise; haberleşme, bankacılık ve yatırım finansmanı, inşaat taahhüt hizmetleri, ticaret, taşımacılık, turizm ve hipermarket hizmetleri alt sektörlerinde yoğunlaşmıştır.

İzin verilen yabancı sermayenin ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde ise aşağıdaki tablodan görüleceği üzere OECD üyesi ülkeler geleneksel ağırlıklarını devam ettirmektedirler. İzin verilen yabancı sermayenin yüzde 90'lar düzeyindeki bölümü OECD ülkelerinden ve bunların içinden de büyük bölümü AB ülkelerinden gelmektedir. Hollanda, Almanya ve Fransa başta gelen ülkelerdir. AB ülkeleri dışında en yoğun yabancı yatırım A.B.D.'den gelmektedir.

Tablo 2.4:Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülke Grupları İtibariyle Dağılımı (Milyon Dolar)

	1997		1998		1999	
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran
(OECD) AB Ülkeleri	1.029,993	61,4	1,085,177	65,9	1,166,287	68,6
(OECD) Diğer Ülkeleri	379,938	22,6	477,178	29,0	374,853	22,0
Diğer Ülkeler	268,281	16,0	85,085	5,1	159,418	9,4
TOPLAM	1,678,212	100,0	1,647,440	100	1,700,558	100,0

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Raporu, Ocak 2000

İzin verilen yabancı sermayenin yatırım türlerine göre dağılımında, 1998 ve 1999 yıllarında, Tablo 5'den de görüleceği üzere, iştirak ve yeni yatırım türleri en yüksek paya sahip olmuşlardır. Ancak, bu yıllarda tevsii yatırımlar da önemli bir tutar oluşturmaya devam etmiştir.

Tablo 2.5: Verilen İzinlerin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı (milyon Dolar)

Yatırım Türü	1998		1999	
	Miktar	Oran(%)	Miktar	Oran(%)
Yeni	438	26,59	521	30,65
Tevsii	435	26,41	474	27,88
Sermaye artışı	218	13,24	201	11,82
İştirak	556	33,76	504	29,65
Toplam	1647	100	1700	100

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Raporu, Ocak 2000

2.1.2.3. Sorunlar

Yabancı yatırım hedeflerine ulaşılamamasının temelinde ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık önemli bir yere sahiptir.

Yirmi yılı aşkın bir süredir yüksek enflasyon ortamında yaşayan Türkiye'de kayıtlarını, hesaplarını Türk Lirasının yanı sıra yabancı parayla da izleyen yabancı yatırımcılar, enflasyonun yıkıcı etkilerini daha fazla hissetmekte, getirilen sermaye kısa sürede aşınmaktadır. Enflasyona rağmen enflasyon muhasebesinin kabul edilmemiş olması, enflasyondan arındırılmış karlar yerine enflasyon sebebiyle fiktif olarak aşırı ölçüde şişmiş karların vergilendirilmesi caydırıcı olmaktadır.

Alınan ekonomik kararların tam olarak uygulanmaması, sık sık değişikliğe uğraması, yabancı yatırımcının önünü görmesine ve uzun vadeli plan yapmasına engel olmaktadır.

Bugüne kadar yeterli özelleştirmenin yapılamamış olması ve yap-işlet-devret ve/veya yap-işlet modellerinin uygulamaya konulmasında gecikilmiş olunması yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkilemiştir.

Hukuk sisteminin ve adalet mekanizmasının işleyişindeki aksaklıklar ve ihtisas mahkemelerinin olmaması yabancı yatırım için önemli caydırıcı unsurları oluşturmuştur.

Fikri haklar konusunda mevzuat bazında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin bu konuda uluslararası standartların oldukça gerisinde bulunması doğrudan yabancı yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir.

İlave olarak, yabancı yatırımcıların uygulamada karşı karşıya kaldıkları ve günden güne artma eğilimi gösteren bürokratik işlemler yabancı yatırımcılar için olumsuzluğu artırmaktadır.

2.1.2.4 Avantajlar

Bir önceki bölümde belirtilen sorunlara rağmen, Türkiye, yabancı yatırımlar için cazip ülke olma konumunu korumaktadır.

Türkiye Doğu ile Batı'nın kesiştiği noktada, coğrafi konum olarak önemli bir yerde bulunmaktadır. Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesi, Orta Doğu, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile olan bağı yabancı yatırımlar için, cazbedici bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, Orta Doğu ve Kafkasya petrolü ile Orta Asya doğal gazı ile batı arasında bir geçiş kapısı konumundadır.

Yaklaşık 65 milyon nüfusu ve artan alım gücü ile yabancı yatırımcılar için büyük ve hareketli bir pazar oluşturmaktadır.

Türkiye, dinamik ve birçok OECD ülkesi ile karşılaştırıldığında büyüme potansiyeli yüksek olan bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü göstergelerine göre Türkiye, dünya ticaretinde 20 en dinamik ülke arasında yer almaktadır.

Eğitilmiş, nitelikli ve çabuk öğrenen işgücü Türkiye'nin diğer önemli bir avantajıdır.

Haberleşme ve diğer altyapı hizmetleri yatırımcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeydedir.

1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ve Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi sonucunda Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusunda ilerleme kaydedilmiştir.

Özelleştirme programının uygulanmasının ivme kazanması da doğrudan yabancı yatırım girişini hızlandıracaktır.

Uluslararası tahkim'e ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve enerji ve diğer altyapı sektörlerinde özel sektörün de yatırım yapmasına olanak tanınmış olması yabancı yatırım girişlerine katkıda bulunacaktır.

Ekonomik ve sosyal reformlar sonucunda ulaşılması hedeflenen makro ekonomik istikrar, yabancı yatırımcıların beklentilerini olumlu yönde etkileyecektir.

2.1.2.5. Uluslararası Kuruluşlar ve Programlar

Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi, uzun yıllardan beri sanayileşmiş ülkelerde üzerinde durulan ve gerek çeşitli uluslararası organizasyonlarca gerek ulusal kuruluşlarca gerekse de ticari birliklerce geliştirilmeye çalışılan bir olgudur. Bunu sağlamak üzere çeşitli programlar düzenleyen bu kurumların çikış noktaları temel olarak iki varsayıma dayanır:

- Gelişmiş ülkeler çıkışlı doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkıda bulunacaklardır.

- Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışlarının sağlanması desteklenmedikçe, akış çok sınırlı kalacaktır.

Özellikle borç krizi yıllarında bu kuruluşların önemi giderek artmış, bu kuruluşlar da faaliyetleri içinde bu konuya daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi konusuna programlarında yer veren uluslararası organizasyonların ve programların başlıcaları şunlardır:

- OECD Teşkilatı(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı),
- UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Yatırım Konferansı),
- UNIDO (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Teşkilatı),
- IFC (Uluslararası Finans Kurumu),
- WTO (Dünya Ticaret Örgütü),
- ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi),
- Dünya Bankası,
- MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı),

- FIAS (Yabancı Yatırım Danışmanlık Hizmetleri),
- AB Programları (EC-CDI ve EC-IIP),
- KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği), EFTA(Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), ECO(İktisadi İşbirliği Teşkilatı) gibi bölgesel kuruluşlar,
- OCIFT (Türkiye-Fransa Yatırım ve İşbirliğini Geliştirme Teşkilatı),
- DEG (Alman Yatırım ve Kalkınma Kuruluşu),
- İngiliz Yatırım Bürosu,
- WAIPA (Dünya Yatırım Geliştirme Ajansları Birliği),

UNCTAD, Birleşmiş Milletler Sekreteryası içinde doğrudan yabancı yatırımları ve ulusötesi şirketlerle ilgili her konuda hizmet vermektedir. Ulusötesi şirketler ile ilgili program 1992 yılına kadar Birleşmiş Milletler Ulusötesi Şirketler Merkezi ve 1993 yılına kadar da Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Gelişme Dairesinin Ulusötesi Şirketler Bölümünde yürütülüyordu. Program, 1993 yılında, UNCTAD'a transfer edildi. UNCTAD, ulusötesi şirketlerin yapılarına bakarak uluslararası yatırımları teşvik edici ortamın hazırlanması konusunda çalışmaktadır. Çalışma şekli, seminerler ve konferanslar düzenlemek, devletlerarası görüşmeleri organize etmek ve teknik konularda yardımcı olmaktır.

OECD Teşkilatı, gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden önemli kuruluşlardan birisidir. Teşkilat bünyesinde uluslararası yatırımlar ve çok uluslu şirketler konusunda üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirme görevini üstlenen Uluslararası Yatırım ve Çok Uluslu Şirketler Komitesi (CIME) 1975 yılında oluşturulmuştur. Komite gelişmekte olan ülkelere yatırımların teşvikine özel önem vermekte ve ilgili çalışmalar yapmaktadır. Komiteye bağlı çalışma gruplarından üçü bu hususla yakından ilgilidir. Rehberlik Çalışma Grubu , Uluslararası Yatırım Politikaları Çalışma Grubu ve 1992 yılında oluşturulan Sermaye Hareketleri ve Görünmeyen İşlemler Komitesi (CMIT) ortak çalışma gruplarıdır. Komite özellikle üye ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar konusunda koordine olmasına ve sorunların giderilmesine çalışmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü, küresel ticaret kuralları ile faaliyette bulunan uluslararası bir kuruluştur. 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan bir örgüt olmasına rağmen, esasen 1947 yılında 23 taraf ülkenin başlattığı GATT'ın (General Agreement on Tariffs and Trade) devamı olarak görülebilir. Dünya Ticaret Örgütü'nün başlıca görevi, uluslararası ticaretin mümkün olduğunca serbest ve düzenli yapılmasını sağlamaktır. Bugün 134 üyesi bulunan ve 34 ülke ile yedi uluslararası örgütün gözlemci statüsüne haiz olduğu Dünya Ticaret Örgütü, üye ülkeler tarafından yönetilen bir kuruluştur. Kararlar, üye ülkelerin tamamının katıldığı ve düzenli olarak yüksek memurlar düzeyinde Cenevre'de toplanan konsey ve komisyonlarda alınmaktadır. Ayrımcılık yapılmaması, karşılıklılık ve kota gibi tarife dışı engellerin kaldırılması, başlıca ilkeleri arasındadır.

TRIMS (Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri) Komitesi, yabancı yatırımların yapıldığı ülkelerin, yatırımlarla bağlantılı olarak aldıkları bazı tedbirlerin (yerli girdi kullanma ve ihraç etme zorunluluğu, ithalat kısıtlaması, v.b.) serbest ticareti engelleyici olmaları nedeniyle, bu tedbirlerin kaldırılmasını sağlayacak uygulamaları düzenlemektedir.

IFC'nin kuruluş amacının, gelişmekte olan ülkelere özel yatırımların teşvik edilmesi olması kurumun önemini açıkça göstermektedir. IFC, kredi ya da sermayeye katılım şeklindeki finansman faaliyetlerinin yanısıra; yatırım öncesi planlama, proje yapımı, proje sonrası destek, şirketlerin yeniden düzenlenmesine destek, sermaye piyasalarını geliştirme ve yabancı yatırım danışmanlığı gibi teknik desteklerle doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların her çeşidini teşvik etmeye çalışan IFC'nin çalışmaları, sektör tanıtım programları, eşleştirme ve proje geliştirmenin kombinasyonları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

MIGA, gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırım akımlarını artırmak ve koordine etmek amacıyla Dünya Bankası'nın bir yan kuruluşu olarak 1988 yılında kurulmuştur. Ajansın kurulmasının amacı gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımların, ticari ve politik riskler nedeniyle istenilen seviyelere ulaşamaması ve geleneksel dış finansman kaynaklarının gelişmekte olan ülkelere olan akışının giderek daha sınırlı hale gelmesi nedeniyle alternatif finansman imkanları üzerinde durulmasıdır. MIGA'nın misyonu, kalkınma için özel yatırımları teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ticari olmayan risklere karşı sigorta etmek ve üyelerine teşvik ve danışmanlık hizmetleri vererek gelişmekte olan ülkelerde cezbedici bir yatırım iklimi sağlamaktır.

3. KISA VE UZUN VADEDE ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR VE HEDEFLER

Liberalleşme politikaları, uluslararası sermaye hareketlerine getirilen serbestlik, özelleştirme uygulamaları, şirket birleşme ve satın alımları (cross-border mergers and acquisitions), uygun uluslararası ortam, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, sözleşmelerin güvence altına alınması, millileştirme risklerinin azaltılması gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Bölgesel entegrasyonlar da yabancı yatırım akımlarındaki artışı destekleyen diğer bir faktör olmaktadır.

Küreselleşme ve gelişen ekonomilerde liberalleşme faaliyetleri 1990'larda yabancı yatırım akımlarında önemli miktarda artışa neden olmuştur. 1990-1998 döneminde gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırım akımları altı kattan fazla artmıştır.⁵ 1991-1997 döneminde gelişmekte olan ülkelerin dünya doğrudan yabancı yatırım akımları içindeki payı, dünya ithalat ve ihracatı içindeki payını aşmıştır. Buna göre, gelişmekte olan ülkeler, dünya ticaretinden ziyade doğrudan yabancı yatırım akımları içinde önemli rol oynamaktadırlar.

⁵ The World Bank 1999, s.48

Gelişmekte olan ülkelere giden doğrudan yabancı yatırımın yüzde 70'i orta gelir düzeyindeki 10 ülkeye (sırayla Çin, Brezilya, Meksika, Arjantin, Polonya, Şili, Malezya, Venezuela, Rusya ve Tayland) gitmektedir. Çin piyasasının büyüklüğü ve ekonomisinin giderek artan açılımı ile ilk sırada yer almaktadır. Diğerleri (Malezya, Tayland, Şili) 1980'lerdeki güçlü ekonomik performansları ve politikaları ile yabancı yatırımları çekmişlerdir. Örneğin Yabancı Yatırım/GSYİH oranı Malezya'da 1986-87 de yüzde 2 iken, 1991-1996 da yüzde 7'ye yükselmiştir. Şili'de yabancı yatırım 1990'ların başında 1 milyar dolar iken, 1998'de 5 milyar dolara yükselmiştir.⁶

Türkiye, 1998 yılında ulaşmış olduğu 807 milyon dolar yabancı yatırım ile gelişmekte olan ülkelere giden yabancı yatırım akımlarından sadece yüzde 0,15 oranında pay almaktadır. Bu pay, Çin için yüzde 27,4, Brezilya için yüzde 17,3, Meksika için yüzde 6,2, Tayland için yüzde 4,2 ve Arjantin için yüzde 3,4'dür.⁷

Yabancı yatırım girişlerinin GSYİH'ya ve yabancı yatırım girişlerinin sabit sermaye yatırımlarına oranlarına bakıldığında da Türkiye'nin bu alanda rekabette olduğu ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Yabancı yatırım girişlerinin GSYİH'ya oranı 1997 yılında Türkiye için binde 3,5 iken bu oran Çin için yüzde 23,5, Brezilya için yüzde 15,9, Meksika için yüzde 12,5, Arjantin için yüzde 12,3, Şili için yüzde 33,3 ve Malezya için ise yüzde 38,1 dir. Yabancı yatırım girişlerinin sabit sermaye yatırımları oranı ise 1997 yılında Türkiye için yüzde 1,6 iken, bu oran Çin için yüzde 14,3, Brezilya için yüzde 11,9, Meksika için yüzde 16,3, Arjantin için yüzde 12,7, Şili için yüzde 27,9 ve Venezuela için ise yüzde 34,4 dür.⁸

UNCTAD tarafından yapılan tahminlere göre (1996) yabancı yatırımları alan ülkelerin "uluslararasılaşma endeksine" (transnationality index) göre Türkiye yüzde 5'in altında kalarak son sıralarda yer almaktadır.⁹

ABD tarafından 1994 yılında 2000'li yıllar için geliştirilen "Yükselen 10 Büyük Pazar" stratejisinde Türkiye, Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu stratejiye göre Türkiye'nin 1998 yılında 45 milyar dolar yatırım çeken Çin'in gerisinde, 29 milyar dolar çeken Brezilya'nın önünde olması gerekmektedir. Yani, Türkiye'nin yılda 30 ila 50 milyar dolar arasında bir rakamı yabancı yatırım olarak çekmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yakın gelecekte dünyanın en önemli 8-10 pazarından biri olacağı tahmin edilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'ne göre, Türkiye dünya ticaretinde en dinamik 20 ülkeden biridir. OECD tahminlerine göre, Türkiye'de kişi başına satın alma gücü paritesi 6300 dolar olarak tahmin edilmektedir. 1996-1998 döneminde GSMH

⁶ a.g.e., s.50

⁷ UNCTAD 1999, s.477

⁸ UNCTAD 1999, s. 513-524

⁹ Bu endeks, DYS girişi / sabit sermaye yatırımı (son üç yıl için); DYS giriş stoku / GSYİH; yabancı ortaklıkların yarattığı katma değer / GSYİH ve yabancı ortaklıkların yarattığı istihdam / toplam istihdam oranlarının ortalamasıdır. (UNCTAD 1999, s.17)

ortalama artış hızı yüzde 6,4'dür. Türkiye, yaklaşık 65 milyon nüfusu, artan satın alma gücü ile büyüyen dinamik bir pazar konumundadır.

Coğrafi açıdan Doğu Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu'nun merkezinde ve bu pazarlarla ilişki içerisinde, stratejik bir konuma sahip olan Türkiye, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğini gerçekleştirmiş ve AB'ye aday ülke olarak ilan edilmiştir. Bunun yanı sıra Türk Cumhuriyetleri ve Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkileri Türkiye'nin pazar potansiyelini artıran unsurlardır.

Büyük pazar olanaklarına ilave olarak eğitimli ve nitelikli insan gücüne sahip olması, alt yapısındaki hızlı gelişmeler, hemen tüm çok taraflı anlaşmalara katılmış olması, 60 dolayında ülke ile yatırımların korunması ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalamış ve dünyanın en liberal yabancı yatırım mevzuatına sahip ülkelerinden birisi olması, Türkiye'nin uluslararası platformda avantajları olmaktadır. Ancak, Türkiye'nin sahip olduğu bu potansiyel ve avantajlara rağmen çektiği yabancı yatırımlar hedeflenenin çok altında kalmıştır. Öngörülen yıllık 25-30 milyar dolar yabancı yatırıma ulaşmak için öncelikle ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması gerekmektedir.

Birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlarda artış için, yapısal ve kurumsal reformlar başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Sadece teşvik tedbirlerine başvurmak yeterli olmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye, enflasyonun aşağı çekilmesi, istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanması, kamu açıklarının düşürülerek kamunun mali piyasalar üzerindeki baskısının azaltılması ve makroekonomik istikrarı kalıcı kılabilecek yapısal reformların hayata geçirilmesine yönelik olarak uygulayacağı kararlı politikalar sonucunda, doğrudan yabancı yatırımlar bakımından cazip bir merkez haline gelebilecektir.

Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmiş olması ve 1999 yılı sonunda tam üyelik için aday ülke olarak kabul edilmesi, önümüzdeki dönemde hem bu sürecin hızlandırılması hem de yeni yabancı yatırımların Türkiye'ye yönelmesi açısından önemli bir faktör olacaktır. Bu yönde en önemli örnek Meksika'dır. Meksika'ya giden yabancı yatırımlar, 1995-1998 döneminde ortalama 10,5 milyar dolardır. Bu ülkeye giden yabancı yatırımların önemli bir kısmı, NAFTA yoluyla Kuzey Amerika pazarını hedef alan imalat sanayi üretimine yönelmektedir.¹⁰ Diğer bir örnek, Latin Amerika ülkelerinin (Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Paraguay) kurduğu Güney Amerika Ortak Pazarı'dır (Southern Common Market-MERCOSUR). Yükselen ekonomilerin krize girdiği 1998 yılında Latin Amerika ve Karayip bölgesine yönelik yabancı yatırım akımları, bir önceki yıla göre yüzde 5 oranında artarak 72 milyar dolara ulaşmıştır. MERCOSUR ülkeleri, bu akımın yarısını almaktadır. Sadece Brezilya 29 milyar dolarla bu bölgeye yönelik akımın yüzde

¹⁰ UNCTAD 1999, s.62

40'ını almaktadır. Bu ülkeyi toplam içindeki yüzde 14 payı ile Meksika izlemektedir. Arjantin, Şili ve Venezuela toplam içinde yüzde 5-8 paya sahiptirler.¹¹

Gözardı edilmemesi gereken diğer bir hususta, serbest bölgelerin yabancı yatırım girişini özendirmesidir. Örneğin ASEAN'a üye ülkeler, 1998 yılında ASEAN Yatırım Alanını kurmak üzere anlaşma yapmışlar, ASEAN Serbest Ticaret Bölgesini kurmak için de çalışmalarını hızlandırmışlardır.¹²

Gelişmekte olan ülkelere özelleştirme uygulamaları, doğrudan yabancı yatırımları çekmek açısından önemli bir araç olarak kullanılmakta ve bu alanda başarılı sonuçlar alınmaktadır.

Özelleştirmenin gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı yatırım akımlarına katkısı, 1997 yılında 21,1 milyar dolar ile toplam yabancı yatırımın yüzde 13'ünü oluşturmaktadır.¹³ 1997'de Avrupa ve Orta Asya'nın özelleştirme yoluyla çektiği doğrudan yabancı yatırım 6,9 milyar dolar olup bu miktar bölgeye giden yabancı yatırımın yüzde 31'ini oluşturmaktadır. Özelleştirme yoluyla gelen yabancı yatırımlar, 1997 yılında Latin Amerika için 11,4 milyar dolar ile bu bölgeye giden toplam yabancı yatırımın yüzde 19'unu oluşturmaktadır.¹⁴ 1998 yılında Brezilya'ya giden yabancı yatırımın yüzde 25'i telekomünikasyon ve petrol alanlarında yapılan özelleştirmelerden kaynaklanmaktadır. Arjantin pazarının MERCOSUR'a açılmasının yanında, özellikle özelleştirme uygulamaları, bankacılık, telekom ve medya alanında faaliyet gösteren özel şirketlerin yabancılar tarafından satın alınması yabancı yatırım akımlarındaki artışın (1994-1997 ortalaması olan 6 milyar dolar) önemli bir kısmını açıklamaktadır. Kolombiya ve Venezuela'da ise, petrol ve doğal gazaya yönelik önemli miktardaki yabancı yatırım, son yıllarda hizmetler sektöründeki özelleştirme uygulamaları ile desteklenmiştir. Doğu Avrupa bölgesinde ise Polonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya'da telekomünikasyon şirketlerinin özelleştirilmesi önemli miktarda kaynak yaratmıştır.¹⁵ Türkiye'nin özelleştirme uygulamalarında göstereceği performans ile enerji ve diğer alt yapı yatırımlarında Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet modellerinin gerçekleştirilmesi yabancı yatırımların artmasına önemli katkıda bulunacaktır.

Şirket birleşme ve satın alımları, 1990'larda gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı yatırımlarda önem kazanmaya başlamıştır. 1997 yılında bu faaliyetlerin net yabancı yatırım akımına oranı, gelişmekte olan ülkeler için yüzde 28'e yükselmiştir.

Finansal krizden önemli ölçüde etkilenen Uzak Doğu Asya ülkelerinde şirket birleşmeleri ve satın alımları, 1996 yılında 1,1 milyar dolar iken, 1997 yılında önemli ölçüde artarak 5,6 milyar dolara yükselmiştir.¹⁶ Şirket birleşme ve satın alımları imalat sanayi, finans sektörü ve diğer sektörlerin yeniden yapılanmasına katkıda

¹¹ a.g.e., s.61

¹² a.g.e., s.54

¹³ The World Bank 1999, s.48

¹⁴ The World Bank 1999, s.48-49

¹⁵ a.g.e., s.57

¹⁶ a.g.e., s.60

bulunmakta, daha iyi ve yeni teknoloji ve yönetim getirerek bu sektörlerdeki performansı artırmaktadır. 1980'lerin sonlarında ABD ve günümüzde piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler bu tür uygulamalara örnek olarak verilebilir.¹⁷

Tayland ve Kore'de yaşanan finansal krize rağmen yabancı yatırımlardaki artışın nedeni, menkul kıymet fiyatlarındaki azalma, kurumsal yapıdaki iyileşme ve şirketlerin yeniden yapılanma süreçlerindeki hızlanma nedeniyle, şirket birleşme ve satın alımlarındaki artıştır. Bu faaliyetler, Tayland'da finans ve özellikle bankacılık ile çimento sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Şili'de ise, geleneksel madencilik sektöründeki yatırımların yanısıra, bankacılık ve enerji gibi hizmetler sektöründe faaliyet gösteren özel firmaların satın alınması, bu ülkeye yönelik yabancı yatırımların şekillendiği alanlar olmaktadır.¹⁸ Türkiye bu alanda oldukça yetersiz bir konumdadır. Yabancı yatırımlarla ilgili sorunların giderilmesi ve yeterli hukuksal çerçevenin sağlanması durumunda ülkemizde de şirket birleşmeleri ve satın alımlarına yönelik faaliyetlerin yoğunlaşacağı beklenmektedir.

Yabancı yatırımların, ev sahibi ülkede öncelikle siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda istikrarı araması bu faaliyetlerin başlangıcından beri değişmeyen bir karakteridir. Bu faktörler uluslararası yatırımcının sadece satış hasılatı ve karını değil, aynı zamanda uluslararası piyasalardaki ve özellikle gidilen ülkelerdeki varlığını ve bu varlığın devamını etkilemektedir. Ekonomik, siyasi, psikolojik ve moral değerler konusundaki istikrar ve güvence, bir ülkenin yabancı yatırımcılar için çekiciliğini artırmaktadır. Yabancı yatırımcının görmek istediği, istikrara giden yolda kalıcı bir biçimde atılan adımlardır.

Türkiye, özellikle son dönemde, bu kapsamda önemli adımlar atmıştır. Vergi reformu, sosyal güvenlik reformu, uluslararası tahkim konusunda anayasa değişikliği, bankalar yasası çıkarılmış, IMF ile yapılan stand-by düzenlemesi ile enflasyonun indirilmesi, bütçe disiplininin sağlanması, yapısal reformların devam ettirilmesi ve kur politikasının geleceğe yönelik belirsizlikleri azaltacak bir çerçevede yürütülmesi hedef alınmıştır.

Sonuç olarak, yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye dünyanın en cazip yatırım noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye, bu önemli potansiyelini içinde bulunduğu istikrarsız koşullar nedeniyle değerlendirememekte, ülkeye gelebilecek yatırım miktarının ancak otuzda birini çekebilmektedir. Son dönemde atılmış olan somut adımların uygulamaya konulması ve yatırım ortamının eksikliklerinin giderilmesi sonucunda, Türkiye özlenen ölçüde yabancı yatırım çeken bir ülke haline gelecektir. Yukarıda özetlenen nedenlerle, Türkiye'nin yatırımcıyı caydıran faktörleri ortadan kaldırmaya başlaması ile, 2001 yılından itibaren süratle arzu edilen miktarda yatırım çekmeye başlaması olasıdır. Yabancı yatırımcı için arzu edilen ortamın yaratılması ile, Türkiye'nin 2001 yılında 5 milyar dolarla başlanarak, 2005 yılında bugünün kriterleri ile 30 milyar dolar seviyesinde doğrudan yabancı yatırımı çekme potansiyeli mevcut bulunmaktadır. 2023 yılına ilişkin hedefin, dünyadaki gelişmelerin bugünden öngörülmesinin imkansız olması dolayısıyla

¹⁷ a.g.e., s.61

¹⁸ a.g.e., s.62

rakamsal değer olarak ifadesi mümkün değildir. Ancak, 2005 yılında 30 milyar dolarlık hedefe ulaşılması halinde Türkiye'nin, 2023 yılında gelişmiş bir ülke olarak doğrudan yabancı yatırımlar açısından dünyada ilk beş arasına girmesi uzak bir hedef olarak görülmemelidir.

4. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞILABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

Yabancı yatırımcıların Türk yatırımcılarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olması hususu, Anayasa (md.16), 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili yapılması gereken hukukî ve kurumsal düzenlemelerin bu çerçevede ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.1. Yapılması Gereken Yasal Düzenlemeler

Ülkede siyasî, ekonomik ve hukukî istikrarın sağlanması, bu bağlamda, ekonomik ve siyasî alanda görece sağlanmış olan istikrarı sürekli kılacak ve Avrupa Birliği ile tam üyelik açısından gerekli olan mevzuat uyum çalışmalarının süratlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren tüm yatırımcıların karşı karşıya bulunduğu sorunların başında yüksek enflasyon gelmektedir. Sorunlar bölümünde de ifade edildiği gibi, enflasyonun düşürülmesi kadar fiktif karların vergilendirilmesini önleme amacıyla enflasyon muhasebesi sisteminin getirilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu kapsamda ayrıca, kur değişimlerinden doğan farkların gelir kabul edilerek vergilendirilmesi uygulamasından kaynaklanan sorunların giderilmesi gerekmektedir.

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve etkin bir biçimde uygulanması hem yabancı hem de yerli yatırımcılar için hayati bir öneme haizdir.

Yabancıların Türkiye'de çalışma hakları ve yabancı yatırımcının mülk edinmesi ile ilgili hükümler ilgili alanları düzenleyen kanunlarda "dağınık" şekillerde bulunmaktadır. Genelde bu kanunlar eski tarihlidirler. Bu kanunların günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve koordine edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yabancı yatırımlar ile ilgili imzaladığı sözleşmeler incelendiğinde, örneğin Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi, (MIGA-The Multilateral Investment Guarantee Agency, RG. 6.12.1998) Türkiye'nin sermaye ihraç eden bir ülke konumuna geldiği anlaşılmaktadır. Bu tip uluslararası anlaşmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu anlaşmalar hem gelen yabancı sermaye, hem de yurt dışına çıkan yerli sermaye için bir güven teşkil etmektedir. Ancak, uygulamada bu gibi

sözleşmelerin getirdiği avantajlar etkin bir şekilde kullanılamamıştır. Bu gibi anlaşmalara işlerlik kazandırılması ülke ve yatırımcı yararına olacaktır.

Fikrî mülkiyet hakları ve rekabetin korunması konularında mevzuat bazında yaşanan olumlu gelişmelerin, kurumsal yapı ve uygulamada da uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması yoluyla tamamlanması gerekmektedir.

Çeşitli sektörlerde devam etmekte olan kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve piyasa mekanizmasının işleyişini engelleyecek uygulamalardan (fiyat kontrolleri ve tarife dışı engeller) kaçınılması Türkiye'ye olan güvenin tesisi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Çok uluslu şirketlerin ana merkezleri tarafından yapılan araştırma ve geliştirme (AR&GE) ve benzeri harcamaların, ürünün kullanıldığı bağlı kuruluşlara paylaştırılmasını ifade eden hizmet bedellerinin vergiden düşürülebilmesi, Türkiye'nin imzaladığı çok taraflı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının gereğidir. Bu konuda vergi mevzuatında yapılması gerekli düzenleme yabancı yatırımcılar açısından önem taşımaktadır.

Kurulma çalışmaları devam eden serbest bölgelerin bir an önce faaliyete geçirilmesine çalışılmalıdır. Mevcut serbest bölgelerin, özellikle yabancı yatırımcıyı çekmek ve daha iyi hizmet vermelerini sağlamak üzere alt ve üst yapı olanaklarının iyileştirilmesi ve tam kapasite ile etkin bir biçimde çalıştırılmalarına önem verilmelidir.

6224 sayılı kanun ve bununla ilgili kararname ve tebliğler dışında doğrudan yabancı yatırım ile ilgili mevzuatın AB normlarıyla uyumlu hale getirilmesi doğrudan yabancı yatırım için teşvik edici olacaktır.

Uzun dönemli ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ve kayıt dışılığın önlenmesi, hakkın tesliminde görülen gecikmelerin giderilmesi ve ihtisas mahkemelerinin kurulması ve hukuk sisteminin işler hale getirilmesi, hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için yatırım ortamının arzu edilen koşullara kavuşturulması için gereklidir.

Yabancı yatırımcılar ile yerli yatırımcıların ortak girişimleri desteklenmeli, teşvik edilmelidir. Bu, ülke ekonomisinin dünyaya açılmasını ve ülkenin dünyaya entegre olmasını kolaylaştıracaktır.

Yukarıda ifade olunan tedbirlere ek olarak, mevcut ve yeniden düzenlenecek mevzuatın uygulanmasında titizlik gösterilmelidir.

Doğrudan yabancı yatırım girişlerine ivme kazandırılması için özelleştirme uygulamalarının hızlandırılması gerekmektedir.

Yabancı yatırımları ileri teknoloji gerektiren üretim alanlarına yönlendirilecek bir şekilde tanıtım yapılmalıdır.

Ülke kalkınmasına ve rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunacak sektörler ve özellikle ileri teknoloji gerektiren alanlarda yapılacak yerli ve yabancı yatırımlar için, arazi tahsisi; başlangıç döneminde vergi tatili ve serbest bölgelerde uygulanan koşullara benzer koşulların yaratılması gibi ek teşvik unsurlarından yararlanılmalıdır.

4.2. Mevcut Kurumlarda Yapılması Gereken Düzenlemeler

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili tedbirlerin ertelenmemesi ve bu sermaye akımlarının bir an önce ülkeye çekilebilmesi özel önem taşımaktadır. Bu anlamda, alınması gerekli tedbirlerin ve yapılması gereken yasal düzenlemelerin hemen tamamı kısa ve orta vade ile ilgilidir. Doğrudan yabancı yatırımın tabii olduğu tüm ticaret ve yatırım mevzuatının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi ve tanıtım politikalarının uygulanması uzun döneme de yayılabilecek iki ana husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılarak, gerekli yetki ve imkanlara sahip olması ve tanıtım atağının, uzun dönemli bir politika çerçevesinde, diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon içinde yürütülmesi gerekmektedir.

Yeniden oluşturulan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, yeni yatırımlar için kuruluş aşamasında değerlendirmeleri yapmak, gerekli izinleri vermek ve teşvikleri gerçekleştirmek, özetle diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak üzere tek yetkili merci olarak çalışmalıdır. Yabancı sermayeli kuruluş, muhatap olarak yalnızca Genel Müdürlüğü almalı, Genel Müdürlük kendi bilgi bankasını, sicil ve arşivini oluşturmalı, gerekli diğer bilgi ve belgeleri diğer kuruluşlara kamunun içsel bir işlemi olarak göndermelidir.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Derneği (YASED) arasında işbirliği sağlanarak yabancı yatırımların tanıtım ve teşvikinin daha etkin yapılması temin edilmelidir. Bu tanıtımın yapılabilmesi için gerekli mali kaynak, bütçeden ayrılacak pay ve özel sektörün de katkılarıyla gerçekleştirilmelidir. Tanıtım konusunda Yabancı Sermaye Derneği ile birlikte kamu kuruluşlarının yurt dışı temsilciliklerinden daha etkin bir şekilde yararlanılması gerekmektedir.

Mevcut durumda Türk ve yabancı yatırım şirketlerinin istihdam edeceği personelin önemli bir kısmına izin vermekte olan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılma safhasında sadece yabancı yatırımlarla ilgili çalışan personele izin vermesi Genel Müdürlüğün verimliliğini artıracaktır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1990'ların başından itibaren, doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü – UNCTAD gibi örgütler tarafından, gelişmekte olan ülkeler için 'kalkınmanın motoru' olarak kabul edilmiş ve bu kabul pratikte de doğrulanmıştır. Yatırım ortamlarını yatırımcının ihtiyaçlarına göre düzenleyen birçok gelişmekte olan ülke, yılda 5-15 milyar dolar yatırım çekebilmiş, 1998 yılında 29

milyar dolar yatırım çeken Brezilya ile 47 milyar dolar yatırım çeken Çin, bu konuda en başarılı örnekleri oluşturmuşlardır.

Türkiye, pek çok sermaye ihrac eden ülke hükümetleri ve uluslararası yatırımcı tarafından, Çin'den sonra dünyada en fazla yatırım çekebilecek ikinci gelişmekte olan ülke olarak kabul edilmektedir. Bu kabul, Türkiye'nin yılda en az 30 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım çekmesini gerektirmektedir. Nitekim, Türkiye 1990 yılında bu pozisyonu yakalamış ve 1 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırımlar ile, o yıl 3,5 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çeken Çin'den sonra nominal olarak en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken gelişmekte olan ülke olmuştur. Kişi başına doğrudan yabancı yatırım miktarı dikkate alındığında ise, 1990 yılında Türkiye tüm gelişmekte olan ülkelerin önüne geçmiştir.

Ne var ki, Türkiye 1990'lı yılların başında ulaştığı bu avantajlı pozisyonu sürdürememiş, diğer ülkeler çektikleri doğrudan yabancı yatırım miktarları açısından çok yukarılara tırmanırken, Türkiye 1990 yılında ulaştığı 1 milyar dolar seviyesinde kalmıştır. 1998 yılında dünyada dolaşan toplam 644 milyar dolar hacmindeki doğrudan yabancı yatırımların binde 1.5'ine tekabül eden bu rakam, Türkiye'nin potansiyelinden ne denli uzakta olduğunu göstermesinin yanında, rakibi sayılabilecek diğer gelişmekte olan ülkelere karşı rekabet şansını kullanamadığını da gözler önüne sermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, bir ülkede istihdam ve büyümeye sağladığı katkının yanısıra yan sanayilerin oluşmasına destek olmakta, o ülkeye teknoloji, know-how ile yönetim tecrübesi getirmekte ve dış pazarlara açılmayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımların kar transferlerinin çok düşük seviyelere indiği, günümüzde bilinen bir gerçektir. Karlar; rekabet edebilmek, kaliteyi ve fiyat avantajını muhafaza edebilmek ve büyüyen pazar talebine cevap verebilmek için, teknoloji yenileme, araştırma ve geliştirme konularında ihtiyaç duyulan sermayeyi karşılamak üzere yeniden yatırılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin potansiyeli gereği doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekememesi, yalnızca finansal kaynak kaybına değil, sayılan tüm yararlardan da yoksun kalınmasına neden olmaktadır.

21. Yüzyılda küreselleşme ve serbest rekabetin öne çıktığı ve uluslararası ilişkilerin yeniden şekillendiği, uluslararası yatırımların büyük önem kazandığı ve yarattığı ticaret hacminin dünya ticaret hacmine yaklaştığı (dünya ihracatının 1.5 katı) bir dünyada, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımları cezbedememesi, zaman içinde, mukayeseli avantajlarını kullanamamasına ve rakibi olan diğer gelişmekte olan ülkeler karşısında rekabet edemez duruma düşmesine neden olacaktır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu daha da çarpıcı kılan, bugün ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların önemli bir bölümünün yeni yatırımlar olmadığı gerçeğidir. 1993 yılına kadar ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların önemli bir bölümü, Türkiye'de yatırımı olmayan firmaların yaptığı tümüyle yeni yatırımlarken, 1994 ekonomik krizi sonrası dönemde, yeni yatırımların toplam doğrudan yabancı yatırımlar içindeki payı yüzde 10'un altına düşmüş ve bugüne kadar da bu seviyenin

üzerine çıkamamıştır. Türkiye’de her yıl yapılan doğrudan yabancı yatırımların yüzde 90-95’lik bir bölümü, ülkemizde faaliyette bulunan firmalar tarafından yapılan yenileme, genişleme yatırımları ve sermaye artırımı şeklinde gerçekleşmektedir. 1994 yılından bu yana, Türkiye’ye yapılan yeni yatırımların orta ve büyük ölçekli olanlarının sayısı 10’u geçmemektedir. Türkiye’de yatırım yapan yabancı kuruluşların sayısının her yıl ortalama 400 dolayında olduğu gözönüne alındığında, bu kuruluşların, birkaç istisna dışında, küçük ölçekli olduğu, gerçek anlamda uluslararası nitelik gösteren yatırımcıların sayısının sınırlı kaldığı görülmektedir.

Dünyada uluslararası yatırımcılar tarafından yapılan yatırımların sayısı hızla artmaktadır. 1991 yılında, sayıları 35,000 dolayında olan uluslararası yatırımcıların dünya çapında yaptığı yatırımların sayısı 150,000 dolayında iken, 1998’de uluslararası kuruluşların sayısı 60,000’e, bunların dünyadaki yatırımlarının sayısı da 500,000’e yükselmiştir¹⁹. Türkiye’nin ülkeye cezbedebildiği kuruluş sayısı da, sermaye büyüklüğüne paralel olarak, çok düşük seviyelerdedir.

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların düşük düzeylerde kalmasında, enflasyonun çok yüksek seviyelerde seyretmesi, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yatırım ortamının avantajlı konumda olmaması belirleyici olmuştur.

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık dışında kalan yatırım ortamı ile ilgili sorunlar olarak, kayıtdışı ekonominin varlığı ve rekabet koşullarını bozması, hukuk sistemindeki yetersizlikler, doğrudan yatırım mevzuatı dışındaki mevzuatta eksiklikler ve sık yapılan değişiklikler, fikri mülkiyet haklarının, rekabetin ve tüketicinin uluslararası standartta korunmaması, enflasyon muhasebesi sisteminin uygulanmaması şeklinde özetlenebilir.

Yukarıda özetlenen sorunlara rağmen Türkiye doğrudan yabancı yatırımları cezbetmek bakımından son dönemde avantajlı bir konum yakalamıştır. Bu kapsamda, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üye adaylığının kabul edilmesi, imtiyaz ve uluslararası tahkim konularının çözülerek enerji başta olmak üzere alt yapı projelerine özel sektörün ve yabancı yatırımcıların yatırım yapabilmesinin imkan dahiline girmesi, komşu ülkelerle ilişkilerdeki olumlu gelişmeler, yürürlüğe konulan ekonomik istikrar tedbirlerinin de etkisiyle Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası finans kuruluşları ile uluslararası değerlendirme kuruluşlarının Türkiye ile ilgili değerlendirmelerini olumlu yönde değiştirmeleri, uluslararası yatırımcıların Türkiye’ye bakışlarını uzun yıllardır ilk kez olumlu yöne çevirmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye’nin yeniden arzu edilen seviyelerde doğrudan yabancı yatırım çekebilmesi için önemli bir şans yaratmıştır.

Enflasyonun düşürülmesi, yatırım ortamının uluslararası yatırımcının diğer ülkelerde bulabildiği standarda taşınması ve gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması sonucunda, Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırım girişlerinde artış sağlanması mümkün olabilecektir. Ancak bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi, sorunların ve yatırım ortamının eksiklerinin giderilmesi ile birlikte, iki unsurun da

¹⁹ UNCTAD, World Investment Report 1999.

gündeme alınabilmesine bağlıdır. Bu unsurlar, doğrudan yabancı yatırımlara diğer ülkelerde uygulanan teşviklerin Türkiye’de de tanınması ve etkin tanıtım kampanyalarıdır.

Doğrudan yabancı yatırımlara yönelik düzenlemeler, ancak yatırımcıya duyurulması ve yatırım ortamının etkin bir biçimde tanıtılması durumunda olumlu sonuçlar yaratabilecektir. Diğer ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları cezbedebilmek için son derece yaygın ve etkin tanıtım kampanyaları yürütmeleri, Türkiye’nin de benzer tanıtım örgütlenmelerine gitmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ve Yabancı Sermaye Derneği’nin finansman, strateji ve uygulama açısından gerçekleştireceği işbirliğinin verimli sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Sorunların doğru tespiti ve yatırım ortamının uluslararası standarta kavuşturulması için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması sonucunda, etkin bir tanıtım kampanyası ile, doğrudan yabancı yatırım girişlerinde, bu raporda belirtilen hedeflere uygun artışların sağlanması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem. Ogun, Tuba."Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar", Türkiye Ekonomi Kurumu, Yayın No:1985/3, Ankara 1985.
- The World Bank, Global Development Finance-Analysis and Summary Tables, 1999.
- Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Raporu, Ocak 2000.
- Ryrie,Williams, "Dünya Gelişmesinde Dinamik Güçler", derleyen: MTO Türkiye Milli Komitesi, MTO Yayın No:3, Ankara 1987.
- UNCTAD, World Investment Report-1999, Foreign Direct Investment and Challenge of Development, New York, 1999.

EKLER**Tablo: 1- 1980-1999 Yıllarında İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon Dolar)**

Aylar	1980-1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 (*)	1997	1998	1999	Toplam
Ocak	87	37	33	48	65	76	133	35	65	126	100	196	84	37	515
Şubat	99	23	97	116	123	116	204	78	66	235	57	57	218	109	856
Mart	120	113	42	70	113	113	158	144	90	199	161	126	137	284	873
Nisan	125	46	23	124	118	175	158	157	235	123	231	133	185	308	926
Mayıs	109	8	17	69	198	261	79	109	65	95	81	100	72	62	850
Haziran	127	103	60	219	107	230	138	110	157	451	128	174	243	133	1.094
Temmuz	119	41	89	119	90	84	191	157	194	98	126	138	99	232	889
Ağustos	103	24	111	71	104	394	92	102	36	119	150	79	22	24	1.003
Eylül	112	49	157	155	93	61	163	162	78	193	67	74	162	65	953
Ekim	152	43	32	158	65	124	69	38	96	67	45	82	98	122	682
Kasım	124	72	84	134	130	154	150	140	189	151	54	179	21	138	987
Aralık	298	97	75	229	654	179	284	831	206	1.081	2.635	340	306	186	2.648
Toplam	1.575	655	821	1.512	1.861	1.967	1.820	2.063	1.477	2.938	3.835	1.678	1.647	1.700	12.274

(*) 1996 yılında izin verilen doğrudan yabancı yatırım miktarı, Fransızların İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir projesi için verilen 2,3 milyar dolar tutarındaki izni de içermektedir.

Tablo: 2- İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Maden.	%	Hizmetler	%	Toplam	Fiili Giriş
1980	88,8	91,5	0,0	0,0	0,0	0,0	8,2	8,5	97,0	35
1981	246,5	73,0	0,9	0,3	1,0	0,3	89,1	26,4	337,5	141
1982	98,5	59,0	1,1	0,6	2,0	1,2	65,4	39,2	167,0	103
1983	88,9	86,6	0,0	0,0	0,0	0,0	13,8	13,4	102,7	87
1984	185,9	68,5	5,9	2,2	0,3	0,1	79,3	29,2	271,4	162
1985	142,9	60,9	6,4	2,7	4,3	1,8	81,0	34,5	234,5	158
1986	193,5	53,2	16,9	4,6	0,9	0,2	152,8	42,0	364,0	170
1987	293,9	44,9	13,0	2,0	1,3	0,2	347,1	53,0	655,2	239
1988	490,7	59,8	27,4	3,3	5,6	0,7	296,9	36,2	820,5	488
1989	950,1	62,8	9,4	0,6	11,9	0,8	540,6	35,8	1511,9	855
1990	1214,1	65,2	65,6	3,5	47,1	2,5	534,5	28,7	1861,2	1005
1991	1095,5	55,7	22,4	1,1	39,8	2,0	809,6	41,2	1967,3	1041
1992	1274,3	70,0	33,6	1,8	19,0	1,0	493,1	27,1	1820,0	1242
1993	1568,6	76,0	21,1	1,0	11,4	0,6	462,4	22,4	2063,4	1016
1994	1107,3	74,9	28,3	1,9	6,2	0,4	335,9	22,7	1477,6	830
1995	1996,5	67,9	31,7	1,1	60,6	2,1	849,5	28,9	2938,3	1127
1996(*)	640,6	16,7	64,1	1,7	8,5	0,2	3123,7	81,4	3835,2	964
1997	871,8	51,9	12,2	0,7	26,7	1,6	767,5	45,7	1678,2	1032
1998	1018,3	61,8	5,8	0,3	13,7	0,8	609,7	37,0	1647,4	976
1999	1123,2	66,0	17,2	1,0	6,8	0,4	553,4	32,5	1700,6	574
Toplam	14689,9	57,5	382,7	1,5	266,9	1,0	10213,3	40,0	25550,9	12245

(*) 1996 yılında izin verilen doğrudan yabancı yatırım miktarı, Fransızların İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir projesi için verilen 2,3 milyar dolar tutarındaki izni de içermektedir.

Tablo: 3- İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Ükelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar

Ülkeler	1980-84	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996(*)	1997	1998	1999	Toplam
Fransa	43,1	14,9	8,3	33,1	43,7	233,4	669,1	249,2	353,8	223,2	255,3	476,1	2.370,4	103,9	135,5	146,7	5.359,5
Almanya	144,7	22,5	45,3	105,6	101,6	131,0	145,9	196,4	202,5	145,4	223,5	392,1	226,5	281,6	329,9	407,3	3.101,5
A.B.D.	268,2	21,7	24,5	61,1	129,8	137,5	127,8	460,9	197,6	248,3	158,3	231,4	179,4	174,5	297,2	292,5	3.010,7
Hollanda	39,3	8,7	2,4	20,4	68,3	149,2	34,1	280,3	272,9	179,4	194,0	559,3	338,6	206,1	352,1	234,6	2.939,7
İsviçre	233,3	20,0	53,3	82,5	115,5	167,2	127,7	109,1	203,5	136,1	54,3	327,8	156,8	50,3	101,6	50,9	1.989,9
İngiltere	28,7	26,5	22,8	102,6	129,7	280,7	286,4	80,8	109,3	120,5	47,4	161,4	164,8	122,3	44,4	88,4	1.816,8
İtalya	22,4	0,1	4,8	6,1	40,6	74,2	65,9	180,7	119,7	419,3	164,0	98,6	43,2	124,5	128,7	95,2	1.587,9
Japonya	0,1	3,5	2,6	111,5	69,2	73,8	102,7	54,6	36,6	237,1	125,9	283,8	21,1	126,7	17,5	13,9	1.280,6
Belçika	14,0	0,2	17,1	4,5	3,9	29,9	18,1	8,3	20,0	21,1	13,4	36,2	70,2	7,6	17,8	23,4	305,6
S.Arabistan	5,0	4,4	75,8	7,3	17,3	11,1	4,6	44,0	34,1	15,1	8,4	11,8	9,0	10,1	17,1	14,5	289,4
Kanada	7,5	0,0	5,5	0,6	9,8	6,2	2,2	51,3	22,6	58,3	37,4	41,3	1,4	0,4	12,9	1,9	259,3
G.Kore	0,0	0,0	0,2	1,7	0,5	1,0	17,3	0,9	10,3	93,3	0,5	15,9	31,0	17,9	2,5	13,6	206,6
Bahreyn	3,3	6,0	1,0	0,0	1,1	0,6	4,4	6,9	49,7	25,9	12,0	6,4	18,4	4,5	25,2	0,0	165,3
İsveç	0,7	0,9	1,0	6,9	4,0	12,0	15,7	14,0	14,4	6,3	8,7	11,8	22,1	7,5	19,4	6,9	152,1
Danimarka	21,4	6,9	4,7	2,1	0,6	31,6	15,8	4,7	3,7	5,2	8,6	3,6	0,4	13,7	4,2	11,3	138,3
Singapur	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	29,7	25,8	9,7	14,1	15,0	1,3	18,1	6,2	8,4	0,0	0,2	128,5
Avusturya	2,8	0,2	0,9	1,1	4,9	8,2	6,5	8,4	8,8	5,6	3,6	32,9	11,2	8,4	6,1	16,4	125,9
İran	12,6	2,8	7,1	8,0	11,2	12,1	5,5	3,2	9,0	5,8	4,0	5,6	5,4	9,6	5,0	1,6	108,3
I.F.C.	4,5	0,0	0,0	2,1	0,7	5,9	8,6	6,1	10,5	1,7	21,0	9,8	7,3	3,6	3,4	0,0	85,0
Panama	0,9	0,7	20,4	2,1	16,1	3,7	3,0	1,7	2,6	3,6	2,1	17,5	0,1	0,0	0,7	0,0	75,1
Suriye	4,4	1,7	1,7	2,7	5,5	4,2	11,1	3,6	1,0	2,7	1,7	1,5	10,5	4,6	0,7	1,9	59,4
B.A.E.	16,1	0,0	4,6	1,0	3,1	3,7	6,0	8,0	0,3	3,4	0,3	0,2	0,6	0,6	0,3	0,2	48,5
Diğer Ülkeler	102,8	93,0	59,9	92,4	43,7	105,2	157,0	184,6	123,3	91,3	131,9	195,0	142,3	391,6	123,7	279,3	2.317,1
Toplam	975,6	234,5	364,0	655,2	820,5	1.511,9	1.861,2	1.967,3	1.820,0	2.063,4	1.477,6	2.938,3	3.837,0	1.678,2	1.645,8	1.700,5	25.551,0

(*) 1996 yılında izin verilen doğrudan yabancı yatırım miktarı, Fransızların İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2,3 milyar dolar tutarındaki izni de içermektedir.

Tablo: 4- Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri / GSYİH Oranı (%)

Bölge / Ülkeler	1980	1985	1990	1995	1997
Dünya	5,0	6,9	8,7	9,9	11,7
Gelişmiş Ülkeler	4,8	6,1	8,4	9,0	10,5
Avrupa Birliği	5,5	8,6	11,0	12,7	15,2
Avusturya	4,1	5,8	6,2	7,5	8,6
Belçika-Luxemburg	5,9	22,0	28,9	40,7	55,1
Danimarka	6,3	6,2	7,1	12,7	14,8
Finlandiya	1,1	2,5	3,8	6,8	8,0
Fransa	3,4	6,4	7,2	9,3	10,1
Almanya	4,5	6,0	6,8	6,9	9,9
Yunanistan	11,3	24,9	17,1	16,9	17,7
İrlanda	18,5	23,5	12,2	18,2	23,3
İtalya	2,0	4,5	5,3	5,8	7,1
Hollanda	11,1	19,6	25,9	31,3	35,3
Portekiz	8,9	14,7	14,0	17,8	17,7
İspanya	2,4	5,4	13,4	20,0	19,0
İsveç	2,9	5,0	5,4	13,5	18,6
İngiltere	11,7	14,0	22,4	19,4	21,5
Diğer Batı Avrupa	9,3	11,4	13,3	16,7	18,6
İzlanda	-	3,4	2,4	1,8	4,5
Norveç	11,4	12,7	10,8	13,4	13,5
İsviçre	8,4	10,8	14,9	18,6	22,1
Kuzey Amerika	4,6	5,7	8,4	8,8	9,4
Kanada	20,6	18,6	19,9	22,0	22,3
A.B.D.	3,1	4,6	7,2	7,7	8,4
Diğer Gelişmiş Ülkeler	2,7	2,6	3,0	3,1	3,8
Avustralya	8,8	15,6	25,0	28,8	25,6
İsrail	3,2	4,4	3,7	5,2	7,5
Japonya	0,3	0,5	0,3	0,7	0,6
Yeni Zelanda	10,5	9,0	18,5	43,8	48,5
Güney Afrika	21,3	16,3	8,6	10,9	14,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	5,9	9,8	10,5	14,1	16,6
Afrika	4,8	7,3	12,1	17,7	14,7
Kuzey Afrika	4,9	6,5	10,9	15,9	15,0
Cezayir	3,1	2,2	2,2	3,0	5,4
Mısır	10,2	10,9	31,2	29,8	20,7
Fas	1,0	3,4	3,6	9,4	13,3
Tunus	8,9	22,0	17,8	22,8	24,7

Kaynak : World Investment Report, UNCTAD 1999.

Tablo: 4- Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri / GSYİH Oranı (%)
(Devamı)

Bölge / Ülkeler	1980	1985	1990	1995	1997
Diğer Afrika					
Angola	1,8	13,9	13,2	78,5	64,3
Kamerun	4,9	13,8	9,3	13,4	14,2
Kongo	18,1	22,2	20,1	31,8	32,1
Gabon	12,0	22,7	22,1	20,3	28,3
Kenya	4,8	7,1	7,3	7,8	7,2
Liberya	-	9,5	98,5	59,7	158,1
Nijerya	2,6	5,5	24,9	34,7	12,0
Senegal	5,0	7,4	4,9	8,0	12,0
Uganda	0,5	0,3	0,1	4,5	9,6
Tanzanya	0,9	1,3	3,4	8,2	7,8
Zambia	0,6	5,3	18,2	27,3	31,7
Latin Amerika ve Karayipler	6,4	10,5	10,1	15,1	17,2
Güney Amerika	6,0	9,0	8,3	12,9	15,8
Arjantin	6,9	7,4	5,3	9,9	12,3
Bolivya	8,4	11,6	15,8	25,4	35,7
Brezilya	7,4	11,5	7,8	14,4	15,9
Şili	3,2	14,1	33,1	23,1	33,3
Kolombiya	3,2	6,4	8,7	7,9	14,3
Paraguay	4,8	9,4	7,6	10,8	16,6
Peru	4,3	6,7	4,2	9,4	11,1
Uruguay	6,9	15,9	10,6	7,7	8,2
Venezuela	2,7	2,6	8,0	9,1	16,3
Diğer Latin Amerika ve K.	7,2	13,2	14,8	22,4	21,1
Kosta Rika	13,9	24,4	25,3	30,9	38,9
Jamaika	18,7	22,7	16,3	29,9	33,1
Meksika	4,2	10,2	9,2	14,3	12,5
Nikaragua	5,1	4,1	7,4	15,0	27,3
Panama	10,8	10,8	12,4	22,4	37,5
Trinidad ve Tobago	15,7	23,7	41,3	68,2	84,4
Asya	6,0	10,3	10,3	13,3	16,5
Batı Asya	-	8,0	6,3	6,6	7,1
Ürdün	4,7	9,9	15,3	9,4	14,2
Kuveyt	0,1	0,2	0,1	0,3	1,5
Lübnan	0,5	1,5	1,9	1,0	2,9
Suudi Arabistan	-	25,2	21,5	17,9	18,7
Türkiye (*)	0,2	0,5	0,9	0,7	0,3
Birleşik Arap Emirlikleri	1,4	1,8	2,2	4,5	4,9
Yemen	1,3	2,5	0,8	42,6	32,1

Kaynak : World Investment Report, UNCTAD 1999.

(*) Hazine Müsteşarlığı verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo: 4- Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri / GSYİH Oranı (%)
(Devamı)

Bölge / Ülkeler	1980	1985	1990	1995	1997
Merkez Asya	-	-	0,1	9,9	14,7
Ermenistan	-	-	0,1	5,4	8,4
Azerbaycan	-	-	-	7,3	48,8
Gürcistan	-	-	-	0,5	4,2
Kazakistan	-	-	-	17,4	27,3
Kırgızistan	-	-	-	9,5	15,7
Tacikistan	-	-	-	4,1	2,2
Türkmenistan	-	-	-	5,1	9,5
Özbekistan	-	-	-	2,5	2,6
Güney ve Güney Doğu Asya	9,9	11,1	11,6	14,8	18,4
Çin	-	1,5	5,2	18,8	23,5
Hong Kong	158,6	138,4	75,0	50,6	54,6
Hindistan	0,7	0,5	0,4	1,6	3,3
Pakistan	2,9	3,5	4,7	9,2	12,7
Endonezya	14,2	28,6	36,6	25,6	28,6
Kore	1,8	2,3	2,3	2,3	3,5
Malezya	21,1	23,7	24,1	31,8	38,1
Filipinler	3,8	8,5	7,4	8,2	10,2
Singapur	52,9	73,6	78,2	71,2	81,6
Tayvan	5,8	4,7	6,1	6,0	7,0
Tayland	3,0	5,1	9,6	10,5	8,5
Merkez ve Doğu Avrupa	-	-	1,5	5,5	8,3
Arnavutluk	-	-	-	9,6	14,7
Beyaz Rusya	-	-	-	0,5	2,4
Bulgaristan	-	-	-	2,7	9,4
Çek Cumhuriyeti	-	-	4,3	16,4	22,8
Estonya	-	-	5,2	20,2	24,5
Macaristan	-	-	1,7	26,7	34,7
Litvanya	-	-	-	13,8	23,0
Letonya	-	-	-	5,9	10,9
Moldova	-	-	-	5,3	9,6
Polonya	-	-	0,2	6,2	11,6
Romanya	-	-	2,0	3,2	10,4
Rusya Federasyonu	-	-	-	1,6	3,2
Slovakya	-	-	0,6	5,5	8,2
Ukrayna	-	-	-	2,5	4,2

Kaynak : World Investment Report, UNCTAD 1999.